

Sygn. akt V KK 335/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 grudnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jarosław Matras (przewodniczący)
SSN Małgorzata Gierszon (sprawozdawca)
SSN Michał Laskowski

Protokolant Joanna Sałachewicz

w sprawie podmiotu zbiorowego „P. S.” Sp. z o.o. ukaranego na podstawie ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. Nr. 197, poz. 1661 z późn. zm.) po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu w trybie art. 535 § 5 k.p.k.

w dniu 5 grudnia 2013 r.,

kasacji, wniesionej przez Prokuratora Generalnego na korzyść podmiotu zbiorowego,

od wyroku Sądu Rejonowego w W.

z dnia 20 maja 2008 r.,

1. uchyla zaskarżony wyrok i uniewinnia podmiot zbiorowy „P. S.” Sp. z o.o. od przypisanej mu odpowiedzialności przewidzianej w ustawie z dnia 28 października 2002 r., o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny popełnione pod groźbą kary, w jej brzmieniu obowiązującym od dnia 5 października 2005 r., a przed zmianą obowiązującą od dnia 14 listopada 2011 r.;

2. obciąża Skarb Państwa kosztami procesu.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 20 maja 2008 r., Sąd Rejonowy na podstawie art. 3 i 4 ustawy z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary pociągnął podmiot zbiorowy „P. S.” Sp. z o.o. do odpowiedzialności za czyn zabroniony popełniony przez Prezesa w/w Spółki M. M., polegający na tym, że w okresie od 20 czerwca 2005 r. do 20 lutego 2006 r. zajmując się sprawami gospodarczymi płatnika „P. S.” Sp. z o.o. działając w warunkach czynu ciągłego, nie wpłacił na rachunek Urzędu Skarbowego w W. pobranych zaliczek na podatek dochodowy, za okres od maja 2005 r. do stycznia 2006 r. w łącznej kwocie 9.964,60 zł – to jest przestępstwo skarbowe z art. 77 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s. i za to na podstawie art. 7 ust 1 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary wymierzył karę pieniężną w wysokości 1000 zł. Na podstawie art. 8 ust 1 tej ustawy orzekł przepadek korzyści majątkowej pochodzącej z czynu zabronionego w wysokości 9964,60 zł, zaliczając na jej poczet należność uiszczoną w sprawie o sygn. akt XII KS .../06.

Wyrok ten nie został zaskarżony przez żadną ze stron i uprawomocnił się w dniu 28 maja 2008 r.

W dniu 16 października 2013 r. do Sądu Najwyższego wpłynęła kasacja od tego wyroku Prokuratora Generalnego, wniesiona na podstawie art. 521 § 1 k.p.k.

Prokurator zaskarżył wyrok w całości, na korzyść podmiotu zbiorowego „P. S.” Sp. z o.o. i zarzucił mu:

rażące i mające istotny wpływ na treść wyroku naruszenie przepisu prawa materialnego, to jest art. 5 ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. Nr. 197, poz. 1661 z późn. zm.) poprzez dokonanie błędnej oceny przesłanek statuujących odpowiedzialność podmiotu zbiorowego „P. S.” Sp. z o.o. za czyn zabroniony pod groźbą kary, popełniony przez prezesa zarządu M. M., poprzez pominięcie wskazanej w art.5 ustawy przesłanki zawinienia i wniósł o: uchylenie zaskarżonego wyroku oraz przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja jest w stopniu oczywistym zasadna, co pozwoliło rozpatrzeć ją w trybie art. 535 § 5 k.p.k.

Bezsporne jest, że w ustawie z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (zwanej dalej u.o.p.z.) określone są ściśle przesłanki takiej odpowiedzialności podmiotu zbiorowego. Zgodnie z treścią przepisów tej ustawy przyjęty w niej model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych ma charakter akcesoryjny i niesubsydiarny. Akcesoryjność odpowiedzialności wynika z przepisu art. 3 u.o.p.z., który to przewiduje odpowiedzialność podmiotu zbiorowego za czyny zabronione, którymi są zachowania wyszczególnionych w punktach 1 – 3a tego przepisu osób, jeżeli zachowania te przyniosły lub mogły przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść, chociażby niemajątkową. Niesubsydiarność zaś odpowiedzialności podmiotu zbiorowego wyraża się w – przewidzianej w art. 4 u.o.p.z. – konieczności „potwierdzenia popełnienia przez tą osobę tego zabronionego czynu”, jednym z rodzajów orzeczeń, taksatywnie w tym przepisie wskazanych.

Nie są to jednak wszystkie przesłanki odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, które omawiana ustawa określa.

Nałożenie bowiem na podmiot zbiorowy odpowiedzialności za czyny zabronione pod groźbą kary jest możliwe tylko przy spełnieniu – oprócz już wspomnianych – także przesłanki zawinienia. Tą przewiduje przepis art. 5 u.o.p.z. Aktualizuje się ona dopiero wówczas, gdy do popełnienia takiego czynu zabronionego dochodzi w następstwie, co najmniej, braku należytej staranności w wyborze tej osoby fizycznej (*culpa in eligendo*), lub, co najmniej, braku należytego nadzoru nad tą osobą (*culpa in custodiento*) – ze strony organu lub przedstawiciela podmiotu zbiorowego.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że zarówno w dniu wydania zaskarżonego kasacją wyroku, jak też w czasie popełnienia czynu zabronionego przez M. M., skazanie za który było podstawą przyjęcia odpowiedzialności podmiotu zbiorowego „P. S.” Sp. z o.o., ów wspomniany przepis art. 5 u.o.p.z. obowiązywał w wersji nadanej mu nowelizacją z dnia 28 lipca 2005 r. (Dz. U. Nr 180, poz. 1492), która weszła w życie z dniem 5 października 2005 r., a została ustalona przede

wszystkim w oparciu o tezy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK – A 2004, nr. 10 poz. 103. Wyrok ten m.in. stwierdzał, że (wówczas obowiązujący) art. 5 ustawy „w zakresie dotyczącym art. 3 pkt. 4 tej ustawy jest niezgodny z art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji”.

Wspomniana ustawa nowelizująca z dnia 29 lipca 2005 r. zmieniła m.in. brzmienie art. 5, w ten sposób, że przepis ten nie odwoływał się już do każdej z kategorii osób wymienionych w art. 3 ustawy, ale wyłącznie do osób fizycznych wskazanych w art. 3 pkt 2 i 3, pomijając przesłanki własnej odpowiedzialności podmiotu zbiorowego w postaci tzw. winy organizacyjnej, za czyny osób wymienionych w art. 3 pkt 1, a więc także m. i n. czyny popełnione przez wspólników spółki jawnej. Stosownie zatem do treści tego przepisu, w wersji nadanej mu wspomnianą nowelizacją, i obowiązującej do dnia 14 listopada 2011 r., podmiot zbiorowy podlegał odpowiedzialności, jeśli do popełnienia czynu doszło w następstwie, co najmniej braku, należytej staranności w wyborze.

Równocześnie bezsporne jest i to, że ów wspomniany przepis art. 3 pkt 2 u.o.p.z. dotyczył osoby dopuszczonej do działania w wyniku przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków przez osobę wskazaną w pkt 1 tego przepisu, to jest taką, która działała w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w warunkach upoważnienia lub obowiązku do jego reprezentowania, podejmowania w jego imieniu decyzji lub wykonywania kontroli wewnętrznej albo przy przekroczeniu tego uprawnienia lub niedopełnieniu tego obowiązku. Natomiast pkt 3 tego art. 3 u.o.p.z. odnosił się do osoby działającej w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego, za zgodą lub wiedzą osoby, o której mowa w pkt 1, jeżeli zachowanie to przyniosło lub mogło przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść chociażby majątkową.

W świetle powyższych stwierdzeń nie ulega wątpliwości, że do kręgu osób do których odnoszą się pkt 2 i 3 u.o.p.z., nie należały te osoby, które w strukturze podmiotu zbiorowego działały w jego imieniu lub w interesie, i w ramach własnego upoważnienia lub obowiązku – a więc prezesi i członkowie zarządów. Popełnienie czynu zabronionego przez te osoby nie mogło stanowić podstawy prawnej do orzeczenia odpowiedzialności podmiotu zbiorowego za czyny zabronione pod groźbą kary. Jest to oczywiste w sytuacji w której art. 5 u.o.p.z. – w ówczesnej

wersji - nie odwoływał się do każdej z kategorii osób wskazanych w art. 3 u.o.p.z., i ograniczał się wyłącznie do odwołania się do osób fizycznych, wymienionych w art. 3 pkt 2 – 3 u.o.p.z., a równocześnie ustawa nie wprowadzała jakichkolwiek innych zasad odpowiedzialności podmiotu za działania osób nim zarządzających. Skutkowało to niemożnością pociągnięcia podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności za czyny zabronione osób wskazanych w art. 3 pkt 1 u.o.p.z. Przekonanie takie, wielokrotnie i konsekwentnie, wyrażał już Sąd Najwyższy. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2009 r., IV KK 427/08, OSNKW 2009, z. 7 poz. 17, wyroki Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2011 r., V KK 57/11, Lex nr. 794533; 18 października 2011 r., IV KK 276/11, Lex nr 1027192; 7 marca 2012 r., III KK 265/11, Lex nr 163199; 25 czerwca 2013 r., V KK 93/13, Lex nr 1331406), co zyskało także aprobatę w piśmiennictwie (por. T. Razowski, Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych po nowelizacji, Prok. i Pr. 2006, nr. 9, s. 128, a także: M. Borkowski, Lex el 2010 oraz J. Potulski, SSP – Prz. Orz. 2010/1/125 – w głosach do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2009 r.) Wykładnia ta znajdowała też potwierdzenie w uzasadnieniu wspomnianego wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 r.

W świetle ujawnionych w sprawie faktów nie ulega zatem wątpliwości, że bezpośredni sprawca przestępstwa skarbowego M. M., będąc Prezesem Zarządu „P. S.” Sp. z o.o., był z pewnością osobą o której stanowi pkt 1 art. 3 u.o.p.z. Z racji sprawowanej funkcji, działał bowiem w imieniu lub interesie Spółki – podmiotu zbiorowego, w ramach upoważnienia lub obowiązku do jej reprezentowania oraz podejmowania w imieniu Spółki decyzji. Tym samym, nie mógł należeć do kręgu osób wskazanych w art. 3 pkt 2 i 3 u.o.p.z., a skazanie go prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego z dnia 20 czerwca 2007 r., sygn. akt XII Ks .../07 za przestępstwo skarbowe z art. 77 § 2 k.k.s., mimo, że mieściło się ono w kategorii czynów wymienionych w art. 16 ust. 2 pkt u.o.p.z. za które podmioty zbiorowe ponoszą odpowiedzialność, nie mogło być podstawą przypisania odpowiedzialności podmiotu zbiorowego Spółki z o.o. „P. S.” za ten czyn przez M. M. popełniony. Nie została – i to w sposób jednoznaczny – spełniona materialno – prawna przesłanka zawinienia tego podmiotu, określona w art. 5 u.o.p.z. W konsekwencji zaskarżonym

kasacją wyrokiem, doszło do uznania odpowiedzialności podmiotu zbiorowego bez istnienia ku temu podstaw prawnych.

Stwierdzenie tej zaszłości skutkuje oceną o oczywistej zasadności zarzutu rozpatrywanej kasacji,

Sam sposób rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego odnośnie tej kasacji nie jest już tak oczywisty.

Przystępując do tej części rozważań, przede wszystkim odnotować należy, że z uwagi na to, iż Sąd Najwyższy, tak jak i Sąd odwoławczy, jest związany jedynie granicami zaskarżenia i podniesionych zarzutów, to nie wiążą go wnioski zawarte w kasacji. Tak jest zarówno w wypadku rozpoznawania kasacji na rozprawie, jak i rozpatrzenia jej na posiedzeniu wyznaczonym w trybie art. 535 § 5 k.p.k. (por. wyrok Sądu Najwyższego z 24 listopada 2010 r., IV KK 347/10, Lex nr 638545). Stąd też zawarty w kasacji Prokuratora Generalnego – będącej przedmiotem rozpoznania niniejszego postępowania – wniosek o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, nie jest ani dla sądu kasacyjnego wiążący, ani też nie uniemożliwia uwzględnienia tej kasacji w trybie art. 535 § 5 k.p.k. Koniecznym i jedynym tego warunkiem jest spełnienie wymogu oczywistej zasadności tej kasacji. Ten wszak nakazuje uwzględnienie kasacji „w całości”, ale w zakresie podniesionych w niej zarzutów, nie zaś także co do wniosku o sposobie rozstrzygnięcia sądu kasacyjnego.

Równocześnie nie ulega wątpliwości, że zagadnienie możliwości wydania w ogóle przez orzekający sąd wyroku uniewinniającego podmiot zbiorowy od odpowiedzialności przewidzianej w u.o.p.z. jest rozbieżnie w piśmiennictwie interpretowane.

Jedni wskazują, iż w sytuacji (tak jak *in concreto*) braku przesłanek obciążenia podmiotu zbiorowego tą odpowiedzialnością, sąd powinien oddalić wniosek (tak np. A. Zachuta: Specyfikacja odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, PiPr 2003, nr. 11, s. 156 – 157), inni uważają, że sąd wówczas powinien uniewinnić podmiot zbiorowy (tak np. B. Namysłowska – Gabrysiak: Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Komentarz, Zakamycze 2004, s. 324; D. Kala

[w:] M. Filar, Z. Kwaśniewski, D. Kala: Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Toruń 2006, s. 218).

Równocześnie w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego ujawniły się rozbieżności co do możliwości wydania przez ten Sąd orzeczenia reformatoryjnego, przy uwzględnieniu kasacji w sprawach dotyczących odpowiedzialności podmiotów zbiorowych i stwierdzeniu braku podstaw odpowiedzialności podmiotów zbiorowych.

Do 4 lipca 2013 r. – w zasadzie – jednolicie Sąd Najwyższy przyjmował, powołując się na treść art. 537 § 2 k.p.k., że w takich sprawach, przy stwierdzeniu braku podstaw tej odpowiedzialności, nie ma możliwości wydania orzeczenia reformatoryjnego (por. uzasadnienia przywołanych już wyroków Sądu Najwyższego: z dnia 11 kwietnia 2011 r., V KK 57/11; z dnia 4 listopada 2011 r., V KK 136//11; z dnia 7 marca 2012 r., II KK 265/11; z dnia 29 stycznia 2013 r., V KK 438/12).

Natomiast w wyroku z dnia 4 lipca 2013, V KK 149/13, OSNKW, 2013, z. 10, poz. 90 Sąd Najwyższy uznał, że w razie zasadnego zarzutu kasacji o pociągnięciu podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności przewidzianej w ustawie z dnia 28 października 2002 r., o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, pomimo braku podstaw tej odpowiedzialności, a więc w sytuacji, gdy przypisanie tej odpowiedzialności jest oczywiście niesłuszne, Sąd Najwyższy, stosownie do art. 537 § 2 k.p.k. w zw. z art. 22 tej ustawy, powinien uniewinnić ten podmiot od przypisanej mu odpowiedzialności.

Sąd Najwyższy, rozpoznający niniejszą sprawę, to przekonanie w pełni podziela. Argumentacja przedstawiona w uzasadnieniu tego wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 2013 r. (do której w tym miejscu – nie chcąc jej powielać – należy odesłać) jest wszechstronna i zasługuje przez to na aprobatę. Tym bardziej, że w poprzedzających ten wyrok (wspomnianych) orzeczeniach Sądu Najwyższego tej kwestii nie poddano szerszej analizie, ograniczając się w istocie do przywołania samej treści art. 537 § 2 k.p.k.

Uwzględniając te wszystkie zaszłości Sąd Najwyższy uniewinnił podmiot zbiorowy „P. S.” Sp. z o.o. od przypisanej mu odpowiedzialności.

Orzeczenie o kosztach uzasadnia treść art. 632 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 518 k.p.k. i w zw. z art. 22 u.o.p.z.

Z tych wszystkich względów rozstrzygnięto jak wyżej.